

Előszó

A Magyar–Szlovák Történész Vegyes Bizottság 2005-ben sikeresen pályázott a két ország és nemzet identitásával összefüggő történeti témakörök feldolgozására. Az *INTERREG III. Magyarország – Szlovákia – Ukrajna Szomszédsági Program – Program Susedstva Mad'arská Republika – Slovenská Republika – Ukrajina* támogatásával három szakaszban, három feladatra nyert támogatást. A két ország történészeinek közös munkáján alapuló munka első, 2006. december 31-ig terjedő szakaszában a „*Regionális és nemzeti identitásformák a 18–20. századi magyar és szlovák történelemben*” c. tudományos konferencia megrendezése volt a fő feladat. Ennek felelőse a szlovákiai partnerintézet, az Eperjesi Egyetem Regionális és Nemzetiségi Kutatóintézete volt. A 2006. november 8–10-i kassai konferencia előadásainak anyaga a *Historia Hungaro–Slovaca* sorozat első köteteként az eperjesi Universum kiadó gondozásában 2007-ben megjelent.

A közös munka második, 2007. december 31-ig terjedő szakaszának központi feladata a *Felekezetek, egyházpolitika, identitás Magyarországon és Szlovákiában 1945 után* című nemzetközi tudományos konferencia megrendezése volt. Ezt a magyar partnerintézet, az MTA Társadalomkutató Központja szervezte és rendezte. A konferenciát *Juraj Migaš*, a Szlovák Köztársaság budapesti nagykövete és *Pók Attila*, a Magyar Történelmi Társulat főtitkára nyitották meg, ami komoly rangot adott a rendezvénynek, és pozitív diplomáciai visszhangot váltott ki. A háromnapos szakmai rendezvényen 20 szakmai előadás hangzott el. A kötet, amelyet az olvasó a kezében tart, ezeknek az előadásoknak a szerkesztett szövegét tartalmazza. Az előadásokat egy-egy keresztasztal-beszélgetés nyitotta, illetve zárta: az elsőt – az időközben elhunyt – *Michal Barnovský* (Historický ústav SAV, Bratislava), *Jozef Hal'ko* (Cyrilometodská bohoslovecká fakulta UK Bratislava), *Käfer István* (Pázmány Péter Katolikus Egyetem), *Jan Pešek* (Historický ústav SAV, Bratislava), *Szigeti Jenő* (Hetednap Adventista Főiskola), *Zombori István* (Móra Ferenc Múzeum, Szeged) és *Szarka László* (MTA ENKI) járta körbe egyházpolitika, vallásosság és identitás összefüggéseinek kérdéskörét. A záróbeszélgetés vendége pedig *Bartal Károly Tamás* jászói prépost-apát és *Várszegi Asztrik* pannonhalmi főapát volt. A beszélgetést vezető *Balogh Margittal* a szerzetesrendek 1945 utáni szlovákiai és magyarországi helyzetét, lehetőségeit és az újrakezdés nehézségeit vitatták meg. A konferencia két főpap vendégének tiszteletére került kötetünk borítójára a jászói premontrei apátság és a pannonhalmi főapátság fényképe.

A Magyar–Szlovák Történész Vegyes Bizottság fontosnak és szakmai szempontból indokoltnak és időszerűnek tekintette a két ország 20. századi egyházpolitikai viszonyainak vizsgálatát. A történelmi Magyarország jellegzetesen multietnikus, többkultúrájú, többvallású és soknyelvű állam volt. A versailles-i békerendszer keretében kialakult kelet-közép-európai nemzetállamok területén szintén jelentős számú kisebbségi közösségek maradtak, ami az egyházpolitikában és a vallás és identitás közötti kapcsolatokban is érezte hatását.

A nemzeti kisebbségek száma az 1938–1941. évi magyar revíziós politika, illetve a második világháborút közvetlenül követő események következtében folyamatosan változott. A Holocaust mindkét országban hatalmas áldozatokat követelt a zsidó közösségtől. Hozzávetőleg 70 ezer szlovákiai zsidót és körülbelül félmillió magyar állampolgárságú zsidót gyilkoltak meg a haláltáborokban. A háború után a német kisebbségek egyoldalú kitelepítése nyomán a csehszlovákiai németek száma minimálisra csökkent, a magyarországi németeké pedig megfeleződött. A lakosságcsere nyomán hasonló sorsra jutottak a magyarországi szlovákok. Mindezt a két nagy lélekszámú magyarországi kisebbség esetében az 1950–1990 közötti évtizedekben erőteljes asszimilációs folyamat követte. Ezzel szemben a csehszlovákiai magyarok száma az őket ért üldöztetések, deportálások, reszlovakizáció után csak átmenetileg csökkent a felére, 1960-tól kezdve számuk ismét meghaladta az 500 ezer főt. A két ország etnikai összetételének változásai kihatottak a magyarországi és szlovákiai kisebbségek vallási viszonyaira, identitására és az anyaországi kapcsolataikra.

A 2007. júniusi budapesti magyar–szlovák egyháztörténeti konferencián a két ország történései a 20. századi egyházpolitika alapvető kérdéseit vizsgálták. Elemezték a két ország egyházi jogi modelljeinek alakulását, a szekuralizációs folyamatok sajátosságait és következményeit, az 1948 után létrejött szocialista tábor államainak egyházpolitikai konfliktusait, valamint az egyházak szerepét a nemzeti identitás erősítésében.

A 20. század második felében a világháborút követő rendszerváltozások radikalizmusa eleve magukban hordozta az egyházak – Magyarországon kivált a katolikus egyház – és az állam konfliktusát. Mivel a hatalomra került erők az elmúlt társadalmi és államrendet elutasították, sőt az átalakulás forradalmi jellegéből kiindulva alapvető kérdésekben az egyházak közjogi, vagyoni jogi kontinuitását is tagadták, az egyházak társadalmi befolyása szinte egyik pillanatról a másikra megszűnt („kikerültek Isten szabad ege alá”).

A korábban évszázadok során kialakult egyházi szerepvállalást a pártállami évtizedekben látszólag teljesen felszámolták: a vallásosság aránya, ereje Lengyelország kivételével minden szocialista országban folyamatosan csökkent, az egyházak térvesztése az 1980-as évek elejéig szintén megállíthatatlannak tűnt. A kötet több tanulmánya arra a kérdésre is választ keres, miként sikerült az egyházaknak a pártállami évtizedeket túlélniük, mennyiben tudtak aktív ellenállást kifejteni a vallás- és egyházellenes törekvésekkel. A csehszlovákiai és a magyarországi folyamatok sok tekintetben párhuzamosan alakultak, de számos olyan terület is volt, amelyben a két ország fejlődése más irányban haladt. A pártállami egyházpolitika kérdéseiben tehát különösen hasznos a magyar–szlovák együttműködés, amiről reményeink szerint a kötet olvasói is megtapasztalnak. A vizsgált kérdések többsége persze nem tekinthető lezártak, s ezért a Vegyes Bizottság részéről fontosnak tartjuk a közös kutatások folytatását.

<i>Szarka László</i>	<i>Štefan Šutaj</i>
a Magyar–Szlovák Történetész Vegyes Bizottság magyar tagozatának elnöke	szlovák tagozatának elnöke